

İNSAN HAKLARI ÜZERİNE, ULUSLARARASI ALANDA, “NORM-İLKE”LER VE TÜRK İÇ HUKUKU

Prof. Bahri SAVCI

1 — GİRİŞ :

İnsan Hakları, çağımızda, yeni boyutlar kazanmıştır.

Bununla şunu demek istiyorum : “İnsan Hakları” diye bir öğreti oluşmuştur : “İnsan”ı değerlendiren, yücelten bir öğreti.. Bu öğreti, aynı zamanda, iç hukuku da, uluslararası hukuku da belirliyor (determiner).

İç hukuklar, artık, “insan hakları” denen kavram üzerinde kuruluyor, gelişiyor. Devletin gücü (puissance de l'Etat), hatta ulusun egemenliği (souveraineté national) bile, insan hakları kavramı ile çevriliyor; ve şöyle deniyor : Egemenlik, artık, bir Tacın (crown) bir Hanedanın, bir zümrenin değildir; Egemenlik ulusundur : hem de kayıtsız-şartsız olarak...

Evet, ulus, egemenliğini kimse ile paylaşmaz. Ama, ulus bile, siyasal-yargısal-yönetimsel temsilcileri aracılığı ile bu egemenliğini kullanır iken, o kadar serbest değildir; bir koşula sınıra bağlıdır : İnsan Hakları...

Demek ki, devlet gücünün çağdaş sınırı, ulusal egemenliğin, çağdaş sınırı “İnsan Hakları”dır.

Bir başka deyimle; çağdaş demokrasinin iki boyutu vardır : Birisi, ulusal egemenliktir. İkincisi de İnsan Haklarıdır. Bunlar, birbirlerinin işlevidir (fonction). Ulusa ait olan bu egemenlik, ulusun organları (Anayasada gösterilen yasama-yürütme-yargı organları) tarafından uygulanır. Çağdaş amacı, doğrultusu; insan haklarıdır, onu gerçekleştirmektir. Böylece, egemenliğin işlevi, insan hakları olur. Onu gerçekleştirmek olur.

Öte yandan, insan haklarının da işlevi, egemenliği sınırlamaktır. Kayıtsız şartsız ulusun olan egemenlik, ulusun temsili organları tarafından kullanılırken, insan hakları tarafından sınırlanır. Bütün hukuk sistemi, buna göre kurulur.

Böylece, insan hakları iç hukuku belirleyen bir etken (facteur) olmuş olur. İnsan'ı bir temel değer, bir yüce değer olarak ele alır. Bütün hukuku, devletin egemen gücünü (puissance souverain), ulusun egemenliğini (souveraineté national) bile, bu temel cevherin hak ve özgürlüğü ile çevirir (çerçevesel). Artık bütün hukuk "İnsan Hakları eksenini" üzerine kurulur (ax).

Ama, "İnsan Hakları" denen aynı kurum (institution) Uluslararası Hukuku da belirler. Onun da eksenini olur. Uluslararası Hukukun işlevi, uluslararası bir anlayış kurarak (comprehension international) uluslararası barışı kurmaktır; her hal ve kârda, savaşı bertaraf etmektir.

İşte, bu anlayış "İnsan Hakları Öğretisi"nin insana (être humain) verdiği değer sayesinde kurulabilir. İnsanı "değer" sayan bir anlayış, bütün devletlerde iç hukukun kaynağı olursa, bu, devletlerarasında "işbirliği"ne yol açar. O da, uluslararası barışın âmili olur. (facteur)

Şimdi, bu önemdeki İnsan Hakları konusunda, uluslararası (bir başka deyimle genel olarak hukuk alanında) ne gibi "Norm-İlkeler" yaratılmış olduğunu araştıralım.

Ben, burada, yalnızca "norm" sözünü kullanmıyorum. Bir bakıma, İngiliz "Magna Charta"sından ve ünlü "Bill"lerinden beri uluslararası alana insan hakları ile ilgili (relative) bir çok norm gelmiştir. 1789 Bildirgesinden beri de, bu normlar, müsbet mevzuata da (droit positif) geçmiştir. Fakat özellikle 32 yıl önceki Evrensel Bildirge ile 27 yıl önceki Sözleşme (La Convention Européenne)den beri, insan hakları ile ilgili uluslararası normlar daha da çoğalmıştır.

Bu normları teker-teker saymak güçtür. Kadın Hakları, Çocuk Hakları, İşçi Hakları diye tasnif etmek de, biraz yapay olur. Söz konusu olan "İnsansal Varlık"tır (être humain) dir: Nerede, hangi koşullar içinde olursa olsun, onun statüsüdür; insansal varlık olmadan doğan serbestlikleri-ayrıcalıkları (privilèges)-olanakları-yetenekleri (facultés)dir. Ve bunlar, yani bu insansal statünün kuralları (normları); boyuna çoğalmaktadır. Çünkü insan hakları kavramı gelişmektedir.

Öyle ise, burada, bu "normlar denizi"nin sularını, damla damla incelemeyi bırakmak iyi olur. Burada yapılabilecek olanı yapmak gerekir O da şudur:

İnsan hakları üzerinde, bütün şimdiye kadar va rolmuş olan uluslararası kuralların tümünü, kendisinde toplayabileceğimiz, kendisinde deyimleyebileceğimiz, kendisine indirgeyebileceğimiz "Norm-İlkeler"i arayıp bulmak... Onların, çağdaş anlamlarını saptamak... Onların, iç hukuklardaki yansımalarını araştırmak...

Burada şunu itiraf etmeli : İnsan haklarını düzenliyen, sağlayan hukuksal normlar, önce, iç hukuklarda oluşmuştur. Magna Charta, bir dizi İngiliz Bill'leri, Amerikan ve Fransız Bildirgeleri, sonra çağdaş Anayasaların baş taraflarında yer alan temel hak ve özgürlükler bölümleri, önce, birer iç hukuk belgeleridir. Bunlar, birbirinden esinlenmişlerdir. Birbirlerini, hemen-hemen aynı terimlerle yinelemişlerdir. Ama, hepsi, önce, birer iç hukuk yaratısıdır; birer iç hukuk düzenlemesidir; yani, birer iç hukuk normları toplamıdır. Kimisi, örneğin 1789 Bildirgesi, evrensellik savındadır. Onun hem adı, hem içeriği, "yurdaş"ı aşan evrensel boyutlardaki "İnsan"a ulaşır. Ama, o, gene de, önce, bir iç hukuk düzenlemesi ve normudur.

Fakat, hemen şunu da eklemeli : insan haklarına ilişkin olan bu iç hukuk kuralları, çağımızda, geniş ölçüde bir "Uluslararası İnsan Hakları" kodifikasyonunu doğurmuştur.

Ve asıl önemli olan şudur ki; bu iç hukuk normları, ya da hukukları, uluslararası insan bildirgelerini, (yani normlarını) hukuklarını doğurduktan sonra, bizzat kendileri de, doğurdıkları bu normlarının (bu hukukun) etki alanı içine girmişlerdir.

Bu etki ile bugün, iç hukukta insan hakları, hem düzenlemeler (kodifikasyon) alanında, hem de uygulamalar alanında, büyük bir gelişmeye kavuşmuştur. Çünkü, iç hukuklar, bu uluslararası normları (hukuku) hemen "insan"ın hukuku olarak, iç ilişkilerde geçerli saymışlardır. Böylece, onlara, daha üstün bir geçerlik sağlanmıştır.

Bu saptamadan sonra; bu belirlemeden sonra uluslararası alanda yer almış olan "İnsan Hakları Kuralları"nı, kendilerine indirgeyebileceğimiz ilkeleri (norm-ilkeler'i şöyle saptayabiliriz, şöyle sıralayabiliriz (fixer et enumerer).

II — NORM-İLKELER

İnsan Hakları üzerindeki uluslararası ilkeleşmiş normları bulmak için yapacağımız bir araştırma, bize, hemen şunları verir : İnsan hakları konusunda, iç hukuktan hareket ederek, uluslararası hukukta meydana gelen, ve hemen, orada gelişerek iç hukuklara yan-

siyan norm-ilkeler şunlardır : Özgürlük-eşitlik-mülkiyet-güvence-hak arama-baskıya direnme (resistance à l'oppression)-katılma (participation)-sınırlama-yükümlülük (vecibe) (obligation) hakları-tahrip hakkı olmayışı...

1. Özgürlük

"ÖZGÜRLÜK", her hangi bir hakkı kullanma serbestliği değildir. Onun, daha yukardan bir anlamı vardır. Bu da şudur :

Özgürlük -artık onu, küçük harflerle, normal olarak da yazabiliriz- insansal varlığın (être humain) bütün yönleriyle ve boyutları ile gelişme olanağı, serbestliği (privilege), ayrıcalığı yeteneğidir (faculté).

Bilindiği üzere insan, üç yönlü bir yaratıktır. O, önce, biyolojik-fizik bir varlıktır. Bu yönde gelişme istidadı ile doludur. Ayrıca, bu yönde gelişme zorundadır da.. Sonra, insan, entellektüel bir varlıktır. İçinde, entellektüelman gelişme tohumu, istidadı vardır. Bu istidadını kullanarak, insan, evrenini, dünyanın, toplumun-grupların ve kendi bireyinin fizik içi niteliğini, doğasını keşfeder, açıklar. Onlarda bulduğu öğelere, niteliklere dayanarak düşünce-sini ve kendini geliştirir. Ve üçüncü olarak, insan, moral bir varlıktır. Ama, olabilir ki, evren, dünya, toplum ve kendisi hakkında ulaştığı "fizik içi" çözüm yolları; "fizik içi" gelişme doğrultuları, kendisini doyurmamış (tatmin etmemiş) olsun. İşte o zaman, kişiliğinin üçüncü yönündeki (yani moral yönündeki) istidatları ile, kendisini doyuracak "fizik ötesi" açıklamalar, çözüm yolları üretir. Son (final) doyumunu ve gelişmeyi, bunlarda bulur.

İşte özgürlük; bu yönden gelişme sürecinin salt serbestliğidir-olanağıdır : biyolojik istidatlarının kullanımı ile, sağlıklı bir varlık olma olanağıdır. Entellektüel istidatlarının kullanımı ile, pozitif çözüm yolları üreten bir varlık olma olanağıdır. Moral istidatlarının kullanımı ile, metafizik inançlar üreten bir varlık olma olanağıdır.

Demek özgürlük -o bir ilke düzeyindeki anlamı ile özgürlük- üç yönde gelişme olanağı, müsadese olarak gözükmüyor.

Bu genel olanak ve müsadeden, gene bu üç yönde, kimi somut "kullanım durumları" doğar. İşte, bunlar da, insanın türlü alanlardaki, türlü konulardaki "hak"larını oluşturur.

Yani, bir başka deyimle; bir "İnsan Hakları Öğretisi" vardır. Bu, majeskül ve tırnak içinde "ÖZGÜRLÜK"ten hareket eder. Bu

özgürlük te, üç yönde gelişebilmek için var olan, "her şeye olanaklı bulunma" ayrıcalığı (privilège), yeteneğidir.

Bu felsefi ve soyut platformdan, uluslararası belgelerin deyimlemek istediği somuta inerse, ÖZGÜRLÜK, şu olur: üç yönde gelişme sürecini izlemek için; gitmek-gelmek (circuler) kalmak (se trouver), ikamet etmek (résider), bir yeri terk etmek (quitter) ülkensinden koğulmamak, kendini entellektüel ve moral alanlarda istediği gibi inşa etmek...

İşte, ilke halinde özgürlük budur. Uluslararası insan hakları belgeleri, bu ilke-normu somutlaştıran somut haklar ile doludur. Evrensel Bildirge, daha önsözünde, insan haklarının, bu özgürlüğü sağlamak suretiyle, dünya barışının temelini oluşturacağını vurgular. Ayrıca, özgürlük, ve onu somutlaştırarak gerçekleştiren insan haklarının, insanlar arasındaki sertliği-vahşilikleri önliyeceğini belirtir. İçinde korkuların, yoksulluklarının bulunmayacağı, söz ve inanca serbestliklerinin bulunacağı bir insanlık dünyasına varılacağını anlatır. Bu özgürlüğün ve ondan doğan hakların, bir etkin hukuk düzeni ile korunması zorunluluğu ilkesini koyar. Böylece insan şahsının, layık olduğu onura ve değere kavuşacağını deyimler.

2. Eşitlik

Uluslararası belgelerde, norm halinde ileri sürülen insan haklarının bir çoğunu da, "eşitlik" ilkesi içinde toplayabiliriz.

İnsan hakları üzerindeki uluslararası belgelerin içerdiği normların amacı, insan kişiliğine onur ve değere getirmektir.

İlk onuru, insanlar, "eşit" olmada duyarlar. Tarih, sosyetelerin eşitsiz sosyal tabakaları ve gurupları ile eşitsiz uluslar arasındaki serüvenin deyimidir. Tarihte; aşağılanan —çünkü eşit olmayan— insanların, sosyal tabakaların, ulusların çektiği onur kırıklığının ıstırabını, mutsuzluğunu görmüştür, kaydetmiştir.

Oysa ki "İnsan Hakları Öğretisi" ve bu konudaki bütün belgeler, "insan"ı, yüceltme amacındadır. Her şey, insanla başlar. Evrende, tek temel varlık, insandır. Çünkü tek istenç sahibi varlık, tek bilinçli varlık, ve bunların sonucu tek sorumlu varlık insandır. İnsan Haklarının, dinsel anlayışı da, laik ve gerçekçi anlayışı da, insanın değerinin tanınmasını ister; insan onurunun saygı göstermesini ister.

İlk "değer" ve ilk "onur" da, "eşitlik"tedir. İnsanlar, sosyal kategoriler, uluslar arasında, "değer" ve "onur" ayrımı yapılmamalıdır. Yapılamaz da...

Yürürlükteki uluslararası belgeler, bu nedenler, seriler halinde, eşitliği sağlayan kurallar (normlar) koymuştur. Böylece eşitlik, özgürlükle beraber, önemli bir "norm-ilke" olmuştur.

Yalnız hemen eklemeliyiz : bu eşitlik, bir salt (mutlak) eşitlik değildir. Evrensel bildirge, bunu vurgular; der ki : bu bildirmede özgürlükler ve haklar ilan edilmiştir. Bütün insanlar, aralarında hiç bir ayrım gözetilmeksizin, bunlardan yararlanırlar. Bireysel-sosyal-ulusal, hiç bir ayrım olmadan, herkes, hak ve özgürlüklerden "yararlanmada eşit"tir (Madde 2). Keza, kamu hizmetlerinden yararlanmada eşittir. (Madde 21/2) Bu, genel fiziksel özgürlükte, yaşamada, kişi güvenliğinde eşitlik (Madde : 9, 10, 11). Bu; yasalarla korunmada eşitlik, onurunun ve ününün korunmasında eşitlik (12). Bu; ceza müeyyidesi ile muhakeme edilmekte eşitlik (11). Bu; yüksek öğrenim görmekte eşitlik (26/1). Ve en sonunda bu; aile kurmada (16) eşit çalışma karşılığında eşit ücret almada eşitlik.

3. Mülkiyet

Uluslararası insan haklarını düzenleyen mevzuatta "mülkiyet" dediğimiz ilke ile ilgili normlar vardır. Evrensel Bildirgenin altında sosyalist blokun imzası vardır. Bildirge, onları da "Mülkiyet"i kabul alanına sokmuştur.

Yalnız burada da, hemen eklemeliyiz ki, Evrensel Bildirmede "Mülkiyet Norm-İlkesi" yalnız, soyut olarak ele alınmıştır. Üç temel kural (norm) koymakla yetinmiştir. Mülkiyetin boyutlarını, ve onu geliştirici istilzamlarını, ayrıntılı olarak göstermemiştir. Bir başka deyimle, sosyalist blokun da razı olabileceği üç temel norm inşa etmiştir. Bununla yetinmiştir.

Sosyalist blokun da razı olabileceği bu üç temel norm şunu anlatır :

- a — Kişi, mal ve mülk sahibi olabilir; bu onun hakkıdır (17/1).
- b — Kişinin, mal ve mülkünü serbest kullanma hakkı vardır (17/2).
- c — Ve mülk hakkı keyfi olarak kişinin elinden alınamaz (17/2).

Dikkat edilirse burada, mülkiyetin boyutlarını, genişletici ya da daraltıcı bir tavır yoktur. Bu iç hukuklara bırakılmıştır. Sosyalist

Blok, Evrensel Bildirgenin 17/1'i gereğince mülkiyeti kökünden ret etmiş değildir. Onu prensibinde kabul edebilecektir. Ama onun boyutunu, iç hukukları ile sınırlama olanağını da elinde tutmaktadır. Her iki blok, mülkiyeti kısıabilir. Ama, bunu "keyfi" olarak yapamaz.

Burada "Peki, nasıl yapar?" sorusu akla gelir. Bunu, uluslararası normlar göstermiyor. Ama, bunu genel kamu hukuku normları göstermiştir: a — Kamu yararı olduğu zaman, b — Hakkı, âdil ücreti ödenerek, mülkiyet sınırlanabilir. Bu, "keyfi" bir karışma olmaz. Keza, mülkiyetin kullanımı da, kamu yararı aleyhine olamaz; tersine kamu yararına, yani sosyal amaca uygun olmalıdır.

4. Güvence

Bu, çok yönlü bir "norm-ilke"dir. Klasik kamu hukuku öğretisinde, güvence, hükümetin keyfi tutuklamalarına karşı gelme hakkı olarak gözüktür. Fiziksel özgürlük, bir esastır. Yani, gitme, gelme (circular) kalma, ikamet etme, terk etme, hatta ülkeden koğulmama, özgürlükten ilk anlaşılındır. Klasik anlamda özgürlüğün ilk basamağı budur.

Ve, güvence de bireyin, bu özgürlüğünün idarece ve hatta başkalarının bozulmaması hakkıdır: İdare, daha doğrusu devlet, öyle örgütlenmelidir, ki, bireyin bu fiziksel serbestliği, idarenin polis ajanları (ya da başkaları) tarafından, keyfi olarak, bozulmasın, bozulmasın... Bozulduğu zaman da, en kısa sürede, bu serbestlik geri getirilsin. Hatta, mağdurun (victime) bu yüzden uğradığı zararları giderilsin. Ve hatta, hiç bir zarara uğramamış bile olsa, gene de, mağdura bir tazminat (indemnité) ödensin. Böylese, birey, bütün yaşamınca, "korkudan kurtulmuş" olarak yaşasın.

302 yıl önce (1679 da) İngiltere'de ilan edilmiş olan (Acte of Habeas Corpus), insan oğlunun, fiziksel özgürlüğünün ilk garantisi olarak ortaya çıkmıştır. Buna göre, idarenin keyfi tutmasına uğrayanın, kendisi veya bir yakını, hemen, bir mahkemeyi harekete geçirir. Böylece, yasal neden yoksa, hemen serbest bırakılmasını sağlar. Neden varsa, bu kez de, hemen yargılanmasını sağlar.

İşte "güvence" ilke-normunun ilk yönü, ya da boyutu budur; yani: bedensel özgürlüğün İdarenin, hükümetin keyfi işlemlerine karşı (ya da herkese karşı) korunması için, toplumun, devletin, yeter derecede örgütlenmesi; böylece, kişinin, korkudan kurtuluşunun sağlanması...

Fakat, çağdaş güvence kavramına iki boyut daha gelmiştir :

Bunlardan biri, klasik öğretinin bir uzantısıdır; ve şunu der : İnsanın, yalnızca bedensel-fiziksel özgürlüğü güvence altında olmalıdır; insanın "onur"u da güvence altında olmalıdır. Buna göre, devlet, öyle örgütlenmelidir ki, fiziksel ve bedensel özgürlüğü bozulamayacağı gibi, onuru da, dokunulmaz, kırılmaz halde kalabilmelidir. Fiziksel özgürlüğü yasal olarak sınırlama durumları olabilir. Fakat insanın "onur"u hiç bir halde, kırılmaz; yasal nedenlerle tevkif edilmiş olsa bile, onuruna, gene de dokunulamaz. Öyle ki, insan, yasal yolla tutulmuş bile olsa, kendisine yargı hükmü ile belli bir hapis cezası verilmiş bile olsa; sorgusu sırasında, ya da sonra, hiç bir yol ile, hiç bir biçimde, hiç bir suretle işkence de yapılamaz. Çünkü o da, onurunu kırıcı bir eylemdir.

Uluslararası normlar, keyfi tutuklamayı, işkenceyi, zalimce gayri insani eylemleri ve cezayı bedensel ve onursal güvenceyi sağlamak için yasak etmiştir. (Evrensel Bildirge Madde 9 ve 5, Konvansiyon Madde 3 ve 4). Bu yasaklar; devletin, ona göre örgütlenmesi zorununu da deyimler.

Çağdaş güvencenin ikinci boyutuna gelince : Bu da, insanın, söz ve inanç özgürlüklerini kullanabileceği bir toplumsal ve devletsel örgütlenme içinde olmasıdır. Bunun sağlanmasıdır. Böylece, sözlerinden-inançlarından dolayı, korku duymadan yaşayabilmesinin sağlanmasıdır. Uluslararası normlar, birçok maddelerinde, bu hakkı deyimlemiştir (özellikle Evrensel Bildirge M. 22-25 arası).

Çağdaş anlamı ile güvence ilke-normu, özellikle ekonomik ve sosyal bir içerik kazanmıştır.

Şimdiye kadar, güvenceyi, bireyin; fiziksel-düşünsel-onursal fonksiyonları dolayısıyla, "korkudan âzâdeliği (kurtulmuşluğu)" onun sağlanması için, devletin, toplumun, gereğince örgütlenmesi olarak anlamıştık.

Ama, çağdaş güvence kavramı, bununla yetinemez. İnsanın, sosyal ve ekonomik açılardan da, bugününden ve yarınından emin olması gerekir. Bunu da, "yoksulluktan, sefaletten, ekonomik ve sosyal korkulardan kurtulmuşluk" ilke-normu sağlar.

Bu ilke-norma göre Devlet, toplum öyle örgütlenmelidir ki, onun içinde, hiç bir birey, hiç bir aile, hiç bir sosyal gurup, hiç bir sosyal sınıf, ekonomik ve sosyal açılardan zayıflığa-yoksulluğa-ezilmişliğe, sömürülmeğe uğramasın. Uğrama korkusuna da kapılmasın. Bu nok-

talardan da güven içinde yaşasın. Uluslararası normları koyan belgeler, klasik güvenlik üzerinde daha çok durmuşlardır. Güvenliğin bu ekonomik ve sosyal boyutunu ayrıntılı olarak inşa etmeği, daha çok iç hukuklara bırakmışlardır.

5. Baskıya Karşı Direnme :

Kimi klasik insan hakları belgeleri "Baskıya Karşı Direnmeyi" (resister à l'oppression) de, klasik norm ilkelerden sayar. Örneğin, Amerikan Anayasası, Fransız Devriminin kimi Anayasaları ve Bildirgeleri —ki bu bildirgeler, Fransada, hâlâ yürürlükte sayılır— kimi çağdaş anayasalar gibi... Evrensel Bildirgenin önsözü de, istibdat ve baskıya karşı direnmeyi, zimnen öngörmüştür. Türk Anayasasının önsüzü de...

Bir hukukçu olarak, "direnme hakkı" deneni hususu düzenlemek olası değildir. Ama, güvence ilkesi ve zorunluluğu açısından şunu söyleyebiliriz :

Uluslararası normlar, ancak şunu öngörmüşlerdir : Toplum, öyle örgütlenmelidir ki, onun içinde, insanın ve guruplarının fiziksel-onursal-düşünsel-ekonomik ve sosyal durumları; tüm korkulardan, tehlikelerden kurtulmuş olsun; ve, kişi ve gurubu, "son çare" olarak bile "ayaklanmaya" kalkmasın.

6. Öteki Çağdaş İlke-Normlar :

Şimdiye kadar söylediklerimiz, insan hakları konusundaki temel ilke-normlardır.

Çağdaş anlayış, bunlara, gene temel ilke olarak, "Hak Arama" ile "Katılma"yı da ekler. Üzerinde fazla duramayacağım. Bunlar şimdiye kadar saydığım 5 ilkenin doğal sonuçları olarak sayılabilir.

"Hak Arama", insanın, anayasa ve yasalar ile tanınan ana haklarına aykırı işlemleri iptal ettirmek için yargı yoluna (mahkemelere) gitme hakkıdır. Bu aykırı muameleleri kaldırtmak için ulusal mahkemelerde "hak arama" yolu, öteden beri vardı. Avrupa Komisyonunun Sözleşmesi, iki yeni organ daha yaratmıştır : "Comissionne des Droits de l'Homme" ile "Cour Européenne des Droits de l'Homme".

"Katılma"ya gelince : Katılma, ülkenin siyasal karar alma sürecini; yönetimin işleyişini, bireysel ya da kitlesel olarak etkilemek üzere bu süreçlerde bizzat sorumluluk ve görev almaktır. Birey ola-

rak katılma, seçim ile olur. Kitlesele olarak katılma, başta sendika olmak üzere, demokratik kurumlar yolu ile olur.

7. Yükümlülükler (Vecibeler) Obligations

Uluslararası insan hakları normları, insana, kimi vecibeler de yükler. Bu vecibeler, içinde uygulama kullanma olanağını bulduğu hak ve özgürlükler dolayısıyla, kişinin kendi toplumuna ödevleridir. Bunlar da, ulusal alanları etkiler. Ama bu belgeler, vecibelerin neler olduğunu, teker-teker söylemez. Bunu iç hukuklara bırakır. Her ülkenin kamu hukuku, bunları kendince gösterir.

8. Sınırlar :

Toplum, ve onun içinde Toplumsal yaşam deyince, bu yaşamın, hukuk açısından düzenlenmesi de akla gelir.

İnsan Hakları da, toplumsal yaşamın ta kendisidir. Hem ulusal, hem uluslararası alanda... Her düzen, muhakkak "sınır" getirmez. Fakat insan haklarını düzenleyen normlar, "sınır" da getirmektedir.

Burada bu sınırların ilkeleri üzerinde durmak gerekir.

İnsan haklarını sınırlamanın bağı (tâbi) olduğu ilkeler şunlardır :

a — Her sınırlama, ancak ve ancak "yasa" ile konabilir.

b — Bu "yasa" da, insan haklarını istediği gibi sınırlayamaz : İnsan haklarını sınırlayarak düzenleyecek olan yasanın da tâbi olacağı ilkeler-sınırlar vardır. Bunlar şunlardır :

- i — Ulusal güvenlik
- ii — Kamu güvenliği
- iii — Kamu düzeninin idaresi
- iv — Kamu sağlığının korunması
- v — Kamu ahlakının korunması
- vi — Kamu yararının korunması
- vii — Bir son ya da ilk sınır ilkesi olarak ta : Başkasının hak ve özgürlüklerinin korunması

c — Yasa ile düzenlenmiş, ve, sınırlanmış olan hak ve özgürlükler, gene ancak yasanın gösterdiği iki halde ertelenebilir, tâlik edilebilir. Sıkı yönetim ve olağan üstü haller.

d — Uluslararası belgelerin tanıdığı hak ve özgürlüklerin, bizzat hak ve özgürlükleri yok etmeğe yönelik olarak kullanılmaları da olanak dışıdır. Keza, bunların, bizzat uluslararası yaşamın (Birleşmiş Milletlerin) amaç ve ilkelerine aykırı olarak kullanılmaları da olamaz. Bu yasaklar (ve sınırlar) hem bireyleri, hem zümreleri, hatta, hem de bizzat devletleri bağlar.

III — Uluslararası Normlar Karşısında Türk "İç Hukuku"na Bir Bakış :

İnsan hakları konusundaki uluslararası normlar, Evrensel Bildirge ile Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde yoğunlaşmıştır. Protokoller ve öteki belgeler, bu iki temel belgeden kaynaklanır ve uygulanma alanlarını genişletir, geliştirir. Onun için bu iki belgenin Türk iç hukukunu etkilemesi konusuna bakarsak, şunu görürüz :

Bir kez, her iki belgede yer alan ve bizim de, sekiz norm-ilkeye indirgediğimiz hususları, Türk Anayasasında, kolaylıkla bulabiliriz. Hatta, daha da genişletilmiş ve gelişmiş olarak.

Örneğin Türk Anayasasında, kuramsal olarak genel özgürlüğün düşünce alanına yansımada, sınır bile söz konusu değildir. Yani, düşünce özgürlüğü sınırsızdır; sınırsız olarak düzenlemek zorunu vardır. Eşitlik, sosyal devlet anlayışı dolayısı ile, sosyal bir gelişmeğe kavuşmuştur. Mülkiyet, çağdaştırılmış, kamu yararı eksenine (ax) üzerine oturtulmuştur: Güvence, uluslararası normların gösterdiğinden daha açık, net, geniş olarak, sefalet ve yoksulluğa karşı da tesis edilmiştir. Ekonomik ve sosyal güvenceyi getirecek bir seri hak ve özgürlük alanı gösterilmiştir. Bunları sağlama, devlet görevi kılınmıştır. (Fakat, hemen ve maalesef bu görev, kaynakların ve koşulların olanakları gibi bir sınırla daraltılmıştır da..) Baskıya karşı direnme, elbet te, hukuksal olarak düzenlenmemiştir, ama, bir siyaset felsefesi ilkesi olarak söz konusu edilmiştir. İnsan Haklarını, hem bir bireyin, hem genel idarenin bozmasına karşı, geniş bir "hak arama ve din çıkmasını etkileyen öğelerden birisi olduğu da söylenebilir. ma" yolu, yargı yolu açılmıştır. O kadar ki, bir çok devletin "acte de gouvernement" "hükümet tasarrufu" sayarak, yargı dışına aldığı idari tasarrufları bile yargı denetimine bağlamıştır. Hatta Ulusal egemenliği deyimleyen yasama organını, hak ve özgürlükleri bozan yasal eylemine (acte législative) karşı bile, hak arama yolu açılmıştır. (Yalnız bireylerin Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna direkt olarak başvurmaları yolu açılmamıştır.) Siyasal sürece katılma, yargı

gücünün denetimindeki çok geniş bir "seçim"e dayatılmıştır. Yönetime katılma, yerel yönetim (administration locale) düzeyinde oldukça geliştirilmiştir. Hak ve özgürlükleri sınırlamada, uluslararası belgelerin ilkelerini biraz daha genişleterek, Ulusal Birliğin Korunması, Devlet Bütünlüğünün Korunması gibi amaçlar da, sınırlama ilkesi düzeyine çıkarılmıştır.

Bir başka deyimle: Türk iç hukuku, belgelerin bütün olumlu yönlerini, geliştirerek kabul etmiştir. Belgelerin bizzat kendilerini iç hukukun bir parçası saymıştır. Onları, yasa hükmünde saymıştır. Hatta, uluslararası normların, Türk Anayasasına aykırılığının ileri sürülemeyeceğini bile kabul etmiştir. Kanımca, bu suretle, uluslararası normları, Anayasanın bir parçası değilse de, Anayasa düzeyinde bir değere kavuşturmuştur. Her hal ve kârda, uluslararası belgelerde zikredilen insan hak ve özgürlükleri, Türk iç hukukunda önce "yasa" durumundadır; ve fakat, yasaları da aşan bir düzeye sahiptir. Çünkü, yasalar, Anayasaya aykırılık nedeni ile geri çevrilebilirlerken, Uluslararası normların Anayasaya aykırılıkları ileri bile sürülemez. Demek ki, burada anayasal düzeye bir yükseliş var. (Her ne kadar, Anayasa içinde yer almamakla beraber, bir normun anayasal düzeyde olduğu, bir faraziyeden ibaret sayılır ise de, kamu hukuku geleneğinde, bunun izleri bulunabilir: Vaktile, insan hakları bildirgeleri, anayasa yapısı içinde olmadıkları halde, o düzeyde geçerlilik (mütaiyet) görürlerdi.)

Uluslararası normların böyle bir düzeyine karşın, Türk mahkemelerinde bu normlara baş vurma geleneği çok gelişmemiştir. Hatta avukatlar bile, bu normlara, fazla dayanmazlar.

Bu arada ters bir etkilenme olmuştur: Anayasa Mahkemesi, bazı çalışma kollarındaki çalışanların sendika kurma hakları olmadığını, Avrupa İnsan Hakları Komisyonununun 11/2 sine dayanarak ret etmiştir. Bu maddede kimi sendikaların kurulmasının yasa ile yasaklanabileceği öngörülmüştür. Anayasa Mahkememiz "Öyle ise, devlet memurlarının sendika kurmalarını yasaklamak olanağı vardır" demiştir. Ölüm cezasını adı geçen Komisyon da kabul ettiği için, Anayasa Mahkememiz bunu Türk Anayasasına aykırı görmemiştir.